

Biografien – en frisk eller en skæv bølge

AF

BIRGITTE POSSING

På det nordiske historikermøde i Tammerfors i august 1997 havde professor Arne Jarrick fra Stockholms Universitet arrangeret en session om den historiske biografi. Som indledere havde han bl.a. inviteret nogle af repræsentanterne for halvfemsernes danske debat om biografien, nemlig Sidsel Eriksen, Niels Thomsen og mig selv, fordi vi genstartede den løbende debat i dette årti. I sessionen deltog også Marja Engmann fra Åbo i Finland og Sune Åkermann og Kjell Johnson, begge fra Umeå i Sverige. Arne Jarricks mening var, at alle indledere skulle tage udgangspunkt i en række af de samme spørgsmål om den historiske personligheds betydning, biografens emneområder, metode og kilder. En god idé, hvis vi som indledere havde kunnet gennemføre den. Men vi kom aldrig rigtigt i samtale. Den danske debat om den historiske biografi har givet genlyd i de øvrige nordiske lande, men vi har ikke grund til at være stolte af vort debatniveau, som savner lydhørhed over for andres argumenter. Dette problem gælder ikke blot inden for biografidebatten, selv om det har vist sig meget tydeligt her. Det er desværre et ikke usædvanligt fænomen i det danske historikermiljø. Så snart vi skriftligt eller mundtligt står foran en offentlighed, sætter vi hellere hinanden i bås end fører en dialog. En skam, fordi det f.eks. i Finland viste sig muligt at begynde en samtale debatdeltagerne indbyrdes aftenen inden den store biografisession løb af stablen.

At belyse menneskets tilværelse

Det er trist, fordi resultatet er, at biografidebatten blandt danske historikere ikke har flyttet sig en tomme, efter at historisk biografi blev »stueren« nok til disputatser i begyndelsen af 1990'erne, som Grethe Jensen har udtrykt det i sin artikel om historisk biografi efter 1970 (Den jyske historiker, 75/76, 1997, s. 106). Debatten om genrens muligheder og begrænsninger rejstes i forlængelse af Niels Thomsens opposition ex auditorio til mit disputatsforsvar for den biografiske afhandling om

Natalie Zahle i 1992. Nu er der gået fem år, og jeg vil i det følgende blot svare for min egen del.

Jeg nærer stor respekt for Niels Thomsens metodiske bevidsthed og historiske begavelse. Han er én af de danske historikere, det er morsomt at diskutere med, bl.a. fordi han er skarp og næsvis. Thomsens spontane, mundtlige opposition til mit disputatsforsvar lagde op til en debat om historiesyn og relevansspørgsmålet. Dette gav mig en spændende respons og sandsynligvis Zahlebogen en reklame, som den måske ikke havde fået uden hans indsats. Det var jeg naturligvis ikke ubegejstret for. Men oppositionen gav også Thomsen anledning til at skyde sig selv i foden, idet han skærpede sit indlæg i en skriftlig opposition, hvor han modsagde sig selv i forhold til det, han som formand for bedømmelsesudvalget havde skrevet under på i det skriftlige votum, der antog disputatsen, og som jo ifølge sagens natur aldrig bliver offentliggjort. Det første var fint og levede op til, hvad man ideelt set kan ønske sig som præses til et disputatsforsvar, der jo ikke bare skal være enten ros, ris eller pedantisk flueknepperi på detaljer. Det sidste var ufint, og i virkeligheden uden for al videnskabelig etik. Dette sidste var jeg selvfølgelig overordentlig forbløffet over, men valgte at lade sagen falde til ro af sig selv.

I den artikel om den skæve sø i biografiens nye bølge, som redaktionen af *Historisk Tidsskrift* har bedt mig om at svare på i dette nummer, har Thomsen blødt sin skarphed op, men blander til gengæld forskellige debatindlæg sammen i én pællemælle. Som om han står i havkanten og ikke kan se havet for bar' skæve søer og utidige bølger, der vælter ind over land. Som om han føler sig kaldet til at dæmme op, og i sin iver ikke kan skelne mellem tidevandsbølger, skæve søer eller sunde, friske bølger. Det er jo op til en professor af faget at vurdere og skelne. Derfor er en artikel fra hans hånd om biografien helt berettiget. Det er også en smule imponerende, at en professor, der i den grad ikke bryder sig om den historisk-biografiske genre, lægger så megen energi og belæsthed i at forholde sig til den. Men det er trist, at noget køres sammen, som helst skulle have været adskilt.

Thomsen stiller det relevante spørgsmål: Når der nu er sket den kvalitative forandring i historieskrivningen, at fokuseringen på individet ikke bare bruges »til at forstå samfundets struktur, forandring og omskiftelser, men til at belyse menneskets tilværelse«, hvilke spørgsmål stiller så dette til »vort fags mulige og naturlige grænser«? Kan historiefaget magte opgaven? Hertil må jeg først bemærke, at der vel ikke er nogen grænser – og da slet ikke inden for videnskaben, der er »naturlige«. Videnskaben er menneskeskabt, fagområderne såvelsom disciplinerne

ligeså. Det menneskeskabte ændrer sig og har ændret sig historisk. Historiefagets grænser er altså ikke naturlige, men sat af os selv, og de ændrer sig med os og vor tankegang. Bortset fra dette, er Thomsens spørgsmål vigtigt, og et stykke af vejen er jeg ganske enig i betragtningerne over de mange uheldige faldgruber en historisk biografi kan dumpe i. F.eks. at historikere ikke bør bevæge sig over i psykologiske analyser i den freudianske og postfreudianske forstand. Der er simpelthen uhyre sjældent tilstrækkelig empirisk dokumentation til at kunne føre en psykologisk samtale med »klienten«. Samtidig er det de færreste professionelle historikere, der er professionelt psykologisk uddannet. Historikere er således generelt ikke hjemme i psykologisk teori og metode på andet end amatørniveauet. Vi bør derfor holde os fra at drive egentlig psykohistorie. Jeg kan også tilslutte mig Niels Thomsen deri, at det, han kalder »intime kilder«, ofte »kan rumme lige så meget overlagt, lodret løgn, ja endnu mere unøjagtighed og proportionssvigt end de offentlige«.

At spore en mental struktur

Men når det er sagt, bør historikere efter min mening ikke afholde sig fra forsøget på at spore den mentale struktur i historiske skikkelsers personlighed, givet et tilstrækkeligt kildegrundlag. En struktur, der nødvendigvis må spores både i personens offentlige og privat-sociale færden. Her står Thomsen og jeg til gengæld ikke på linie. Indkredsningen af den mentale struktur hos drivende personligheder kan oplagt give indblik i rationaler og irrationaler i beslutninger af en betydning, der rækker ud over personen selv. Skal vi ikke som historikere netop belyse menneskets tilværelse – også dér, hvor der er personlige, private, sociale grunde til en bestemt offentlig adfærd? Det var f.eks., hvad analysen af Natalie Zahles menneskelige drivkraft gik ud på. Den kunne kildemæssigt indkredses gennem hundreder af breve fra hendes hånd og endnu flere svar på disse. Konklusionen var, at hun tilværelsen igennem – og det blev ikke bedre med årene – svingede som et pendul mellem tvivl og tro på sig selv, og at denne næsten systematiske labilitet var en drivkraft for hende i forhold til konstant at udvikle og forbedre skole og pædagogik. Konstant at give sig i kast med nye eksperimenter. En forsigtig brug af mentalitets-historisk analyse på ét felt er ikke det samme som at hævde, at denne forklaringsfaktor skal stå alene i analysen af hele hovedpersonens liv og værk, indsats og adfærd. Slet ikke. Det gjorde den heller ikke i tilfælde Zahle: Her var nemlig analysen af hendes kulturhistoriske betydning parallelliseret med den menneskelige synsvinkel, idet jeg viste, at hun

stod i en offentlig position mellem magt og marginalitet i en tid, hvor debatten om uddannelse var en livsnerve i udviklingen af det danske demokrati. Forstod man ikke det – eller ville man ikke forstå det – kunne man ikke forstå Natalie Zahles historiske betydning for det danske skolesystem.

At søge en kompleks forklaringsramme

I den samme biografi anlagde jeg flere synsvinkler for at kunne pege på en kompleks forklaringsramme for det ene menneskes historiske betydning og gennemslagskraft. Det er dog ikke det samme som at »omlægge vort fag til dilettanteri eller triviell konversationsvisdom«, som Thomsen så lyrisk hævder. Det var der andre, der heller ikke mente, og jeg ser mig i denne sammenhæng nødsaget til at trodse enhver beskedenhed og citere nogle udpluk af enkelte af de faglige anmeldelser fra andre videnskabelige kolleger: Hanne Rimmen Nielsen skrev, at BP »præsenterer os for et spændende og nybrydende bidrag til den biografiske genre, hvor individet placeres som centrum i et »spindelvæv«, dvs. sættes ind i sin samfundsmæssige og private sammenhæng. Det vises, hvordan vi nødvendigvis må medtænke privatlivet, når vi skriver offentlige personers historie. Dette gælder for kvinder, men vel også for mænd, om end sammenhængene måske er forskellige. Implikationen er bl.a. at opdelingen mellem den private og den offentlige sfære må genvurderes og sandsynligvis anskues som mindre fast, mindre uigennemtrængelig end man tidligere har forestillet sig det«. (HRN i Kvinder, Køn og Forskning, 1, 1992, s. 51). Grethe Jensen spurgte i en artikel om den historiske biografi, »om ikke Zahles pragmatisme, for ikke at sige opportuniste, er et privat personlighedstræk ved Zahle, som det er Birgitte Possings fortjeneste at have påvist?«. (GJ i Den jyske Historiker, 75/76, 1997, s. 106). Carl Erik Bay skrev om »totaliteten af Zahles liv og værk fra intimssfæren til hendes offentlige fremtrædelsesformer«, at her formuleredes »en mere dialektisk opfattelse af Zahles liv og værk. Hendes forhold til emancipationen var tvetydigt, og hun formulerede bevidst tvetydigheden som en taktisk dobbeltstrategi for kønspolitisk ligeberettigelse. En af Possings hovedpointer er at demonstrere det emancipatoriske indhold i Zahles værk bag assimilationen med det reaktionære nationalliberale borgerskab og dets kristne kultursyn. Hun ser deri baggrunden for zahlenismens legitimitet og succes, men viser tillige de personlige omkostninger, det fik for Natalie Zahle, hvis tilværelse står tilbage som et paradoks mellem magt og marginalitet«. (CEB, Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, hft. 2, 1993, ss. 196-97). Den

norske Tora Korsvold skrev om »ett stykke danmarkshistorie sett fra en ny og annerledes synsvinkel, nemlig gjennom en betydelig kvinneskikkelse i forrige århundre. Det er et spennende kapittel i skolens, kvinnes og Danmarks historie, som her er nedtegnet, med kjønn, kultur og dannelse som gjennomgangstemaer«. (TK i Skolen, Årbok for norsk utdanningshistorie 1993-94, s. 204). Under opslaget »biografi« er bogen blevet indsat som repræsentant for én af biografigenrens grundformer i den nye danske nationalencyclopædi: »Det bredeste perspektiv findes i »liv og tid«-biografien, der skildrer sin hovedperson i et vidtstrakt landskab af samtid, ofte et helt århundredes kulturhistorie, fx Birgitte Possing i Viljens Styrke (1992, om Natalie Zahle)«. (Nat.Encycl., bd. 3, s. 20).

At se nye generationer trække nye felter ind i et fag

Sådan kan opfattelserne af det samme stof være så forskellige fra triviell konversationsvisdom til nye synsvinkler. Men måske er det betegnende, at de sidstnævnte anmeldere alle uanset køn er en eller to generationer yngre end Niels Thomsen. Måske ligger der her en hund begravet: At der med »nyere« historikergenerationer har ligget en social og generationsbestemt interesse for at udvide feltet og de faglige muligheder for at belyse menneskets tilværelse. Fordi de/vi selv i vor egen generation har erfaret, at forholdet mellem den offentlige og den private sfære er historisk foranderlig. Og at langt flere samfundsområder end man med rimelighed tidligere kunne forestille sig, har vist sig at være historisk foranderlige. Samtidig har vi selv bidraget til at forandre og udvide faget med så mange nye felter og emneområder, at dansk faghistorie knap har anden fælles referenceramme end kildekritikken. Faget har ikke været upåvirket af, at universiteterne har udviklet sig fra elite- til masseuniversiteter. Demokratiseringen af adgangen til professionen har uafvendeligt sat sig spor, og nutidens professionelle historikere har for de flestes vedkommende en social, klasse- og familiemæssig baggrund, der ikke er elitær i traditionel akademisk eller intellektuel forstand. Nye felter trækkes ind i faget, fordi nye folk udøver det. De seneste 20-30 år har de områder, som historiefaget beskæftiger sig med, udvidet sig som aldrig før, fordi adgangen til faget er blevet demokratiseret. Forskernes køn og sociale baggrund har bidraget til denne udvidelse. Det kan man beklage, men det kan ikke gøres om. Den tankegang, at historie er et humanistisk fag, og humaniora handler om mennesker i bred forstand betyder, at historien har udspillet sig alle de steder, hvor mennesker har virket, arbejdet, tænkt, følt og sanset. Historikere har noget at gøre alle de steder, hvor det er muligt at finde kilder – ikke mindst dér, hvor man

førhen troede, at adfærd, vaner og strukturer ikke var historisk foranderlige. Men når det handler om et felt, hvor kilderne ikke rækker til, må historikere holde fingrene væk og overlade scenen til skønlitterære forfattere, der skriver fiktion. Det kan de fleste historikere vel være enige om. Men bortset fra det, er der desværre ikke længere mange fællesnævner for historikere: I Den jyske Historikers statusnummer over faget lignes »dansk faghistorie med et babelstårn. Begrundelsen er, at der i dag hverken bliver samarbejdet eller kæmpet om, hvordan de overordnede rammer for faget skal være, tværtimod virker det fragmenteret og spredt for alle vinde. Der findes en sand mangfoldighed af projekter og tilgange, men ikke megen udveksling eller sammenhæng på tværs«. (DjH 75/76, 1997, s. 6). Mangfoldigheden har sin pris, og måske er det denne mangfoldighed, der selv inden for samme genredebat gør det så vanskeligt at føre en dialog?

At dyrke niches eller at gøre nye felter synlige og historiske

Dialog eller ej, det må være klart, at nogle mener, at faget med sine metoder, materialer og kundskaber i hvert fald til en vis grad magter at belyse menneskets tilværelse samtidig med at forstå samfundets struktur og forandring. Thomsen mener det på sin særlige vis stadig ikke og slår nu igen ud med stokken. Problemet er, at han bliver grebet af sin egen retorik, der er meget underholdende, men ikke altid seriøs og systematisk. Det, som Thomsen kalder »nichedyrkning«, er for nogle af os andre synliggørelse og afdækning af historiske mytologiseringer på et for os væsentligt historisk felt. Historien om en kvindelig, pædagogisk skolepioner, der lagde grunden for kvinders adgang til det offentlige og højere skole- og uddannelsesvæsen, er for mig ikke en niche, men et vigtigt historisk felt. Det besynderlige er, at Niels Thomsen tidligere ikke direkte har bestredet dette. Han og de to øvrige medlemmer af bedømmelsesudvalget til afhandlingen om Zahle skrev i deres indstilling om antagelsen af manuskriptet til disputatsforsvar følgende: At hovedpersonen i afhandlingen blev placeret via sin familiebaggrund i borgerskabet, at hendes forhold til emancipationsdebatten og kvindebevægelserne blev analyseret, og at hendes historiske indsats gennem opbygningen af et nyt skolesystem blev undersøgt. De skrev også, at afhandlingen bestod af både biografisk fortælling, historiske redegørelser og analyser. De påpegede, at det blev diskuteret, »hvilken betydning personen NZ havde i den demokratiseringsproces, der åbnede uddannelsesvejene for piger. NZ's skoletanker og skoleformer – enhedsskole – 1-årige klasser, klassemoderen etc. – er fremstillet klarere og vurderet

mere fuldstændigt, end det er gjort før«. Endelig skrev de, at der i udvalget var enighed om, at »der i historieforskningen er brug for en veldokumenteret undersøgelse af Natalie Zahles historiske indsats gennem opbygningen af et i samtiden højt estimeret system af skoler for piger. Emnet er velvalgt«. Og udvalget konkluderede: »Med sin nyvundne indsigt indenfor kvinde-, familie- og socialhistorisk – til dels også skolehistorisk – forskning udvider den vor viden om demokratiseringsprocessen i sidste halvdel af 19. århundrede, og den gør det på grundlag et et dygtigt opsøgnings- og tolkningsarbejde. Den repræsenterer en fornyende indsigt ved talrige fremlagte iagttagelser og kombinationer, men også ved en række eksplicite angivelser af frugtbare undersøgelser, som ikke har kunnet gennemføres i denne sammenhæng«.

Alligevel rettede udvalgets betænkelighed sig mod dette, at forfatteren bandt sig til »en betragtning af den historiske kontekst indefra, fra personen NZ, og kun i beskedent omfang har tilskyndet hende til en systematisk beskrivelse af den samfundsdynamik, NZ måtte spille op imod« (indstilling, 25.11.1991 af Nanna Damsholt, Vagn Skovgaard-Petersen og Niels Thomsen). Det er vanskeligt at konkludere andet, end at der her kommer to modstridende vurderinger til udtryk: feltet og emnet var velvalgt, veldokumenteret, satte hovedpersonen i relief til demografisk struktur og socialgruppe, offentlig debat om emancipation og social bevægelse og gav viden om demokratiseringsprocessen, men på den anden side var dette set »indefra«. Der ligger formodentlig forskellige holdninger blandt udvalgets medlemmer til grund for denne modsigelsesfyldte vurdering, og der er jo ingen tvivl om, at Niels Thomsen har stået for den sidste: Natalie Zahles indsats var for meget historisk niche for hans relevansopfattelse, og det gjorde det ikke bedre, at afhandlingen også inddrog hendes privat-sociale område i fremstillingen. Havde Thomsen imidlertid stået ved, at han i sin første læsning sammen med bedømmelsesudvalget anerkendte de »ydre« forklaringsfaktorer, selv om han problematiserede de »indre«, hvad der jo er helt i sin orden, var hans debatindlæg måske blevet mindre underholdende. På den anden side havde de været mere fair og stringente. For han havde – og har – jo ret i, at Zahles historiske gennemslagskraft sagtens kunne være uddybet og forfulgt yderligere i forhold til landets øvrige og senere skolevæsen. Denne efterlysning er dog langt mere præcist og klart formuleret af andre, især af historikeren Hanne Rimmen Nielsen, der i sin anmeldelse af afhandlingen efterlyste en opfølgning af Zahle-værkets gennemslagskraft i alle landets afkroge. Hertil har jeg svaret i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1994:1: »Jeg kunne sagtens være gået videre og have skrevet et tredje bind om denne spredningseffekt i skolehistorien. Men

biografien var allerede i to bind« (...) »Fra flere sider er der med rette alligevel efterlyst en forfølgelse af Zahle-pædagogikkens indflydelse ud i alle rigets kroge, i Skandinavien og i udlandet. Dertil er mit eneste forsvar: Et sted skulle jeg holde op« (s. 89, Pers.T. 1994:1).

At tale om relevans

Dette betyder, at jeg ikke – som Grethe Jensen har hævdet, (DJH, 1997, 75/76, s. 106) og som Thomsen her gentager – gik uden om hans pointe. Tværtimod forsøgte jeg at holde ham fast på hans egne formuleringer af relevanskriterier for en videnskabelig biografi. Her er vi nemlig ikke slet så langt fra hinanden, og jeg har argumenteret for, at Zahle-afhandlingen faktisk faldt inden for hans relevanskriterier. (HT, bd. 92, hft. 2, 1992, s. 361-63). Thomsen opridser tre valide måder at bruge biografien som en »velegnet analyseform«: 1) hvis en hovedperson som aktør har påvirket beslutninger, begivenhedsforløb og udviklingsprocesser af betydning, 2) hvis en hovedperson er observatør af særlig interesse og 3) hvis hovedpersonen kan tolkes som repræsentant for et miljø af væsentlig størrelse og betydning. Jeg må huske læseren på, at Thomsen her går et skridt videre i præciseringen af fagets muligheder, end han gik i sit indlæg i 1992. Dengang fandt han, at en videnskabelig biografi kun var relevant, hvis den gav »vigtig, sand og ny indsigt i en væsentlig rolle og indsats«. (HT, 1992, bd. 92, hft. 2, s. 354). Og han udvidede feltet til også at omfatte kollektive biografier, hvor der naturligvis burde stilles særlige krav til repræsentativitet.

Til dette har jeg allerede svaret, at relevanskriteriet om »vigtig, sand og ny indsigt i en væsentlig rolle og indsats« var opfyldt i Zahlebogen, og ovenikøbet påpeget af hans eget bedømmelsesudvalg! Derfor kunne og kan bogens brøde kun være, at den derudover bevægede sig ind på diskussionen af, hvad det privat-sociale felt betød for hovedpersonens virke. Jeg kan ikke se andet, end at det stadig er det, som får Thomsen til at bruge grimme ord som »overflødig«, »triviel«, »fagligt ulødig« og »nichedyrkning«. I stedet skulle han måske se, at det netop er dette forsøg på udvidelse af det faglige felt, der måske kunne få Kirchhoffs »døds-klokker« over den historiske biografi til at holde op med at ringe – de døds-klokker fra 1978, som Thomsen selv henviser til. I mellemtiden er der jo sket det, at nogle af os med genoplivningen af den historiske biografi netop har arbejdet med at sætte os ud over den rene panegyrik og rene fokusering på personligheden, som Kirchhoff med rette tog afstand fra. Omvendt er udvidelsen af de relevante felter for historisk-biografisk analyse et forsøg på – i hvert fald fra min side – at gen-

humanisere historieskrivningen ved at bringe individet i spil med sin sociale og historisk sammenhæng. Det er dette, jeg empirisk har gjort et forsøg med i Zahlebogen, og det er dette, som jeg med udgangspunkt i G.V. Plehanovs skrift om »Personlighedens rolle i historien« metodisk diskuterer og argumenterer for i afhandlingens første del, især s. 58–67. Det er, som om Thomsen aldrig har læst disse sider.

At søge kriterier for den historiske biografi

Thomsen har nogle bestemte relevanskriterier for fagets biografier, som jeg ikke vil afvise som gode kriterier. Blot er de for snævre, og vi må udvide feltet, samtidig med, at ideen om relevanskriterier kræver, at vi konstant har disse til debat og under ændring. Det kan jo ikke være hverken Gud, statsministeren, kommunen eller den lokale professor, der afgør, om en historisk skikkelse er betydningsfuld nok til at blive biograferet i en videnskabelig biografi. Eller om bestemte emneområder skal inddrages i en biografisk analyse eller ikke. Et sådant overformynderi bør ikke findes i et demokratisk samfund. Tværtimod er det en udfordring for historievidenskaben, at der bliver produceret stadig flere videnskabelige biografier om historiske skikkelser på stadig skiftende måder. For mig at se må de væsentlige kriterier for biografiskrivningen inden for historiefaget være flg.:

1) Den offentligt kendte eller hidtil ukendte biograferede skikkelse skal have ydet en historisk indsats, som biografen kan vise rækker ud over personligheden selv. Det er et vanskeligt kriterium, der ikke kan afgøres efter rent ideologiske eller politiske retningslinier. Et samfund som det danske, der uanset, hvordan vi vender og drejer det, hviler på kristen, protestantisk tradition, er i rets- og kulturtradition præget af, at det enkelte menneske repræsenterer en uendelig værdi i sig selv. Uanset om vi er praktiserende kristne eller ej, må det præge vor opfattelse, også i forhold til diskussionen om den historiske biografi. For så er i princippet ethvert menneske værdt at biografere, for så vidt biografen kan gøre dette menneskes tilværelse vedkommende for en eftertid ved at vise, at dets liv, færden og indsats har rakt ud over dets selv.

2) Biografen må på forhånd have gjort sig klart, hvilken type biografi han eller hun ønsker at forme. Her findes fire hovedtyper: I) Den excentriske biografi (portrættet), hvor personen ikke repræsenterer andet end sig selv, men er interessant netop p.gr.a. sin eksklusivitet, og hvor denne eksklusivitet afdækker nogle grænser for samtids-repræsentativitet. II) Den typologiske biografi, hvor personen står som et prisme for en tid, en klasse, en kultur, en personlighedstype eller noget andet.

Også her bliver historiefagets repræsentativitetskrav uomgængeligt. III) En klassisk karakter-biografi, hvor perspektivet samles om personen og spørgsmålet om den menneskelige eksistens. Denne type er generelt ikke for historikere, men snarere for litterater og psykologer. IV) Den brede liv-værk-tid biografi, hvor personen reflekteres i et dialektisk samspil med sine sociale omgivelser, sin generation og de offentlige strukturer, hvad enten disse er økonomiske, politiske, kulturelle, demografiske, religiøse eller noget andet.

At give historiske personer stemme

Formålet for alle typer af historiske biografier må vel være at give hovedpersonen stemme, d.v.s. at gøre denne person historisk værdig til refleksion i det videnskabelige og det offentlige samfund. Det må også være at højne historiebevidstheden hos læserne, læge såvelsom lærde, enten ved at reflektere, revidere eller supplere eftertidens viden om denne persons værk eller ved at udvikle nye metodiske synsvinkler inden for biografiskrivningen. Historikeren Kristian Hvidt, som bl.a. har skrevet om den danske Edvard Brandes, har i antologien »Att Skriva Människan« (Carlssons, Stockholm 1997) formuleret det sådan: Den historiske biografi »lander i et bredspektret begreb med to yderpunkter. På den ene side det rene psykologiserende portræt, på den anden side den alsidige samtidshistoriske personschildring, hvor samspillet mellem personens handlinger og samtidens »modspil« går op i en højere enhed. Det er den engelske type, der ofte betegnes som »life-and-times«-biografien. Alle biografier kan indtegnes et sted mellem disse to ekstremer (...). Historikere vil normalt sætte sig et sted midt imellem (Kr. H. i Att Skriva, 1997, s. 34).

Da jeg selv satte Zahle-biografien et sted i nærheden af »life-and-times«-biografien, var det en overraskelse for mig, at den blev så kontroversiel. Men Grethe Jensen har vel ret i, at den blev det, fordi den blev antaget som disputats og derfor naturligt nok måtte rejse »en diskussion om selve genrens muligheder og begrænsninger«. (GJ, DjH, 1997, 75/76, 1997). Men hvor hun i sin noget selvmodsigende vurdering af Zahle-bogen placerer den under begrebet »social konstruktivisme« tager skrivebordsteoretikeren lidt vel meget over. Hendes artikel kommer næsten til at stå som et symbol for, hvorfor den danske faghistorie er endt i et babelstårn: når man ikke ved, hvordan man teoretisk skal placere et empirisk arbejde, kan man kritisere det for at være empirisk og bagefter opfinde en kritisk kategori, der kan distancere dette arbejde fra andres. Diskussionen af Zahlebiografien blev således ikke mindre af, at den blev

læst så forskelligt: Nogle historikere efterlyste som bekendt mere af den store samfundshistorie, mens andre forskere, især kvindeforskere efterlyste mere af den helt private, intime historie (Karen Klitgaard Poulsen, 1992; Jette Lundbo Levy, 1992). Dertil er at sige, at der selvfølgelig måtte være nogle i begge ender, der ikke blev tilfredsstillet, når perspektivet var et helhedsblik på hovedpersonens liv, værk og tid. Man kan måske også hævde, at det er overmod at anlægge et sådant helhedsperspektiv, fordi et sådant aldrig ville kunne indløses. Jo, det er det. Men pointen er, at der ikke er noget galt med at søge helheden, vel vidende at den aldrig kan nås, og under forudsætning af, at man lægger sine afgrænsninger og præmisser åbent frem. (BP i Pers.T. 1994:1 og i Att Skriva Människan, 1997). Der er dog ingen tvivl om, at man løber en risiko: I en bred liv-tid biografi risikerer man, at enhver læser søger sin egen Hassan i bogen og mere eller mindre viljesbestemt overser resten. Omvendt kan flerfoldigheden give en sådan biografi en bred og dramatisk fascinationskraft, fordi læseren arbejder kritisk med.

Fata morgana og skæve søer rammer som regel dem, der er faret vild. Måtte Niels Thomsens vildfarelser ikke fortsat forhindre ham i at se, at nye empiriske felter og integration af flere synsvinkler i den historiske biografi måske kunne være friske bølger. Hans veloplagte diskussionslyst tyder på, at den skæve sø alligevel har forfrisket ham, selv om hans angreb på biografiskribenter ikke rammer præcist.

Anvendt litteratur:

Carl Erik Bay: Køn, Dannelse og magt, anmeldelse af Zahlebiografi i: Nordisk Tidsskrift för vetenskap, konst och industri, hft. 2, 1993, ss. 196-198.

Kristian Hvidt: Den historiske biografi – en spændingsfyldt genre, i: Att Skriva Människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre (red. Ambjörnsson m.fl.), Carlssons, Stockholm 1997.

Grethe Jensen: Den danske historiske biografi efter 1970, i: Den jyske Historiker, 75/76, 1997.

Karen Klitgaard Poulsen: Skolebestyrerinden Natalie Zahle, anmeldelse i: CE-KVINA nr. 2, Århus Universitet 1992.

Steen Klitgaard Poulsen: Videnskab og historie, anmeldelse af Zahle-biografi, Litteraturmagasinet Standart 1992.

Tora Korsvold: Danmarks første Borgerinde, anmeldelse af Zahlebiografi i: Årbok for norsk utdanningshistorie, 1993-94.

Jette Lundbo Levy: Ungdommens Vagthed og Vildhed, anmeldelse af Zahlebiografi, Information 31.03.1992.

Birgitte Possing: Viljens Styrke. Natalie Zahle – En Biografi om Køn, Dannelse og Magtfuldkommenhed, bd. 1-2, Gyldendal 1992.

samme: Den historiske biografi og historievitenskapen, HT 92, 2, 1992.

samme: Et essay om historisk biografi, Personalhistorisk Tidsskrift, 1994:1.

læst så forskelligt: Nogle historikere efterlyste som bekendt mere af den store samfundshistorie, mens andre forskere, især kvindeforskere efterlyste mere af den helt private, intime historie (Karen Klitgaard Poulsen, 1992; Jette Lundbo Levy, 1992). Dertil er at sige, at der selvfølgelig måtte være nogle i begge ender, der ikke blev tilfredsstillet, når perspektivet var et helhedsblik på hovedpersonens liv, værk og tid. Man kan måske også hævde, at det er overmod at anlægge et sådant helhedsperspektiv, fordi et sådant aldrig ville kunne indløses. Jo, det er det. Men pointen er, at der ikke er noget galt med at søge helheden, vel vidende at den aldrig kan nås, og under forudsætning af, at man lægger sine afgrænsninger og præmisser åbent frem. (BP i Pers.T. 1994:1 og i Att Skriva Människan, 1997). Der er dog ingen tvivl om, at man løber en risiko: I en bred liv-tid biografi risikerer man, at enhver læser søger sin egen Hassan i bogen og mere eller mindre viljesbestemt overser resten. Omvendt kan flerfoldigheden give en sådan biografi en bred og dramatisk fascinationskraft, fordi læseren arbejder kritisk med.

Fata morgana og skæve søer rammer som regel dem, der er faret vild. Måtte Niels Thomsens vildfarelser ikke fortsat forhindre ham i at se, at nye empiriske felter og integration af flere synsvinkler i den historiske biografi måske kunne være friske bølger. Hans veloplagte diskussionslyst tyder på, at den skæve sø alligevel har forfrisket ham, selv om hans angreb på biografiskribenter ikke rammer præcist.

Anvendt litteratur:

Carl Erik Bay: Køn, Dannelse og magt, anmeldelse af Zahlebiografi i: Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, hft. 2, 1993, ss. 196-198.

Kristian Hvidt: Den historiske biografi – en spændingsfyldt genre, i: Att Skriva Människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre (red. Ambjörnsson m.fl.), Carlssons, Stockholm 1997.

Grethe Jensen: Den danske historiske biografi efter 1970, i: Den jyske Historiker, 75/76, 1997.

Karen Klitgård Poulsen: Skolebestyrerinden Natalie Zahle, anmeldelse i: CE-KVINA nr. 2, Århus Universitet 1992.

Steen Klitgård Poulsen: Videnskab og historie, anmeldelse af Zahle-biografi, Litteraturmagasinet Standart 1992.

Tora Korsvold: Danmarks første Borgerinde, anmeldelse af Zahlebiografi i: Årbok for norsk utdanningshistorie, 1993-94.

Jette Lundbo Levy: Ungdommens Vagthed og Vildhed, anmeldelse af Zahlebiografi, Information 31.03.1992.

Birgitte Possing: Viljens Styrke. Natalie Zahle – En Biografi om Køn, Dannelse og Magtfuldkommenhed, bd. 1-2, Gyldendal 1992.

samme: Den historiske biografi og historievitenskaben, HT 92, 2, 1992.

samme: Et essay om historisk biografi, Personalhistorisk Tidsskrift, 1994:1.

samme: Biografien ud fra et kvinde- og et historievidenskabeligt synspunkt, i: Att Skriva Människan. Essäer om biografien som livshistorie och vetenskaplig genre, (red. Ambjörnsson m.fl.) Carlssons, Stockholm 1997.

samme: Biografien, kvindevidenskaben og historiefaget, i Kjønn, makt, samfunn i Norden i et historisk perspektiv, bd. 1, Konferansrapport fra det 5. Nordiske kvinnehistorikermøtet, 8.-11.08.96, Senter for kvinneforskning, NTNU, Trondheim 1997 (red. Berit Gullikstad og Kari Heitmann).

Niels Thomsen: Historien om frk. Zahle – er det historie?, i HT, hft. 2, 1992.

Replik

AF

NIELS THOMSEN

*Den, der påtager sig at skrive en biografi,
binder sig til at lyve, hemmeligholde,
vrødle – sandheden er ikke tilgængelig.¹*

Sigmund Freud

Historisk Tidsskrifts redaktion har ment, at nogle af de fagfæller, der med navns nævnelse er omtalt kritisk i min foranstående artikel burde opfordres til at besvare eller kommentere den. Jeg skal her i korthed replicere på de tre indlæg.

Allerførst må jeg beklage, hvis min artikel – som Birgitte Possing skriver – ved en lovlig rask og personrettet form skulle have medført en polarisering eller fastlåsning af standpunkter i denne debat. Den er væsentlig og bør føres videre på et alment niveau.

Mod betragtningerne om biografien i *Birgitte Possings* indlæg har jeg i grunden ikke noget nævneværdigt at indvende på et principielt plan. Hun anerkender behovet for at eftertænke biografiens muligheder og

¹ Citeret af A. Katzin i »The Self as History. Reflections on Auto-biography« i Marc Pachter (ed.): *Telling Lives. The Biographer's Art*, Washington 1979, s. 74.